

Játék és mese: óvodai mindennapok a második világháború előestéjén, a Magyar Gyermeknevelés folyóirat tükrében

Németh Dóra Katalin

Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar, Neveléstudományi és Pszichológiai Intézet,
PhD, tanársegéd 0000-0002-3716-3888

KEYWORDS

- *preschool education*
- *developmental play*
- *national identity*
- *Hungarian culture*
- *methodology*

ABSTRACT

Play and fairy tales: everyday life in kindergartens on the eve of the Second World War, in the light of the Hungarian Journal of Child Education | This study analyzes the articles and papers published in the fourth volume of the journal Magyar Gyermeknevelés (Hungarian Childcare). The research categorizes the articles into three main groups: those focusing on the developmental impact of play, studies discussing methodological opportunities and challenges, and conversation templates featured in the journal's "Children's Activities" section. The examined sources indicate a pre-World War II emphasis on the unique role of preschool education, distinct from school-based education. Authors from this period stressed the preparatory function of kindergartens for school while highlighting the developmental impact of both structured and free play activities. The methodological papers underscore the connection between early childhood education and Hungarian national traditions, emphasizing the importance of cultural heritage and the professional preparedness of kindergarten teachers. Conversation templates cover a wide range of topics, including national identity, religious values, transportation, nutrition, and socialization. National symbols like the Hungarian flag and religious holidays such as Easter and Christmas played significant roles in shaping children's communal and personal identities. This study demonstrates that Hungarian preschool education in the 1930s fulfilled both pedagogical and sociocultural functions. The curriculum reflects the political and societal ideals of the time, especially the preservation of Hungarian culture and the notion of national defense.

KULCSSZAVAK

- *óvodai nevelés*
- *játék fejlesztő hatása*
- *nemzeti identitás*
- *magyar kultúra*
- *módszertan*

ABSZTRAKT

A tanulmány a Magyar Gyermeknevelés folyóirat negyedik évfolyamának cikkeinek és tanulmányainak elemzésére épül. A kutatás három fő kategóriába sorolta az elemzett forrásokat: a játék fejlesztő hatását bemutató cikkeket, a módszertani lehetőségeket és kihívásokat tárgyaló tanulmányokat, valamint a Gyermekfoglalkoztatás rovat beszélgetési vázlatait. Az elemzett anyagok alapján kirajzolódik, hogy a második világháborút megelőző időszakban az óvodai nevelés kiemelkedő szerepet kapott, mely különállt az iskolai neveléstől és sajátos pedagógiai funkciókat töltött be. A vizsgált tanulmányokból kiderül, hogy a korszak óvodai nevelési gyakorlatai az iskolára való felkészítést segítették, de hangsúlyozták az önálló, szabályozott játéktevékenységek fejlesztő hatását. A módszertani cikkek kiemelik az óvodai nevelés nemzeti hagyományokhoz való kapcsolódását, a magyar népi kultúra fontosságát, valamint az óvónők megfelelő felkészültségének szükségességét. A beszélgetési vázlatok változatos témákat érintenek, beleértve a nemzeti identitást, vallási értékeket, közlekedési és táplálkozási szokásokat és a társadalmi beilleszkedést. A nemzeti szimbólumok és vallási ünnepek fontos szerepet kaptak a gyermekek közösségi és identitásbeli fejlődésében. A tanulmány rávilágít arra, hogy az óvodai nevelés a harmincas évek Magyarországon nemcsak pedagógiai, hanem szociális és kulturális feladatokat is el látott. Az óvodai anyagban a korszak politikai és társadalmi eszményei is tükröződtek, különös tekintettel a magyar kultúra megőrzésére és a nemzetvédelemre.

Bevezetés

A játék a gyermekek életének szerves része, amely nem csupán szórakozást nyújt, hanem alapvető szerepet játszik a kognitív, érzelmi és társas fejlődésükben. Az óvodai nevelésben a játék kiemelt jelentőségű nevelési eszköz, amely elősegíti a kreativitás, a kommunikáció, a társas kapcsolatok, valamint a problémamegoldó készségek fejlődését. E kutatás célja, hogy feltárja a játék pedagógiai szerepének megjelenését a két világháború közötti magyar óvodákban, különös tekintettel az 1937 és 1938 között megjelent *Magyar Gyermeknevelés* folyóirat negyedik évfolyamára.

Ez a tanulmány a korszak óvodai nevelésének sajátosságait vizsgálja, kiemelve a játék módszertani megfontolásait, pedagógiai szerepét és a nemzeti identitás erősítéséhez való hozzájárulását. A kutatás során elemzett cikkek betekintést nyújtanak abba, hogyan járult hozzá a játék a korszak pedagógiai célkitűzéseinek megvalósításához, valamint a társadalmi és kulturális változások óvodai nevelésben való tükröződéséhez. A kutatás során elsősorban a Magyar Gyermeknevelés folyóiratban megjelenő foglalkozásterveket, a szakmai, módszertani cikkeket és játék fejlesztő szerepével kapcsolatos írásokat tekintettem át. Vizsgálatom a folyóirat 1937 és 1938 között megjelent negyedik évfolyamának elemzésére fókuszál, különös figyelmet fordítva arra, hogyan jelent meg a játék a harmincas évek magyar óvodáiban.

A vizsgált korszak társadalmi-politikai háttere, az óvodaügy alakulása a két világháború között

Az első világháborút követően az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlott. Utódállamai – korábban Európa egyik legnagyobb országának részeként meghatározó szerepet játszottak nem csupán az európai, de a világpolitika alakulásában is – kisebb jelentőségű, gazdasági és politikai szempontból kevésbé befolyásos országok lettek. A trianoni békediktátumot követően pedig Magyarország a korábbi területeinek kétharmadát is elveszítette (Romsics, 2020). A trianoni döntés következtében, a korábbi nemzetiségi sokszínűség helyett a magyar többséghez történő asszimiláció igénye jelent meg. A gazdasági és politikai jelentőség elvesztése után elsősorban a kultúra és az iskolázottsági szint általános emelése jelent meg fontos kultúrpolitikai törekvésként, amit a Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter nevéhez fűződő nagyszabású iskolaépítési program is igazol (Gyáni, 2001). A Horthy-korszakban fontos nevelési célként fogalmazódott meg a vallás-erkölcsi nevelés, amely a keresztény-katolikus erkölcsiséget jelentette. Az 1920-as évektől kötelező istentisztelet-látogatás is tovább erősítette az oktatás-nevelés

és a vallásosság kapcsolatát (Nagy, 1999). A hitéleti nevelés mellett a nemzeti, hazafias gondolatok is fontos szerepet kaptak a korszakban. Pálmai Judit (2017) tanulmányában kiemeli: a korszak történelmi eseményei és a revízióval kapcsolatos társadalmi remények is megerősítették azt az elvárást, hogy a fiatal nemzedék készüljön fel a várható honvédelmi feladatokra (Pálmai, 2017). A korszak óvodai nevelésével kapcsolatban Molnár Balázs (2015) és szerzőtársai a két világháború közötti óvodai ügyet két, egymástól jól elkülönülő időszakra osztják: a Trianoni döntést követően 1934-1936-ig tartó, „*viszonylagos függetlenség*” időszakára, valamint az óvodai ügy Belügyminisztériumi hatáskörbe történő áthelyezésétől kezdődően az „*állami befolyás növekedésének korszakára*” (Molnár et al., 2015:122). Ez utóbbi korszakot a nemzeti-vallásos irányzat óvodai nevelésben történő megerősödése és a népi kultúra középpontba kerülése jellemezte (Molnár et al., 2015:123). Ez az időszak különösen érdekes, mivel a második világháború előestéjén a magyar pedagógia és nevelési gyakorlat számos kihívással nézett szembe. 1936-tól az óvodák a gyermekvédelmi szerep erősödése miatt a Belügyminisztérium irányítása alá kerültek, ugyanakkor az óvónőképzés és az óvodák nevelési felügyelete a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium felügyelete alatt maradt, ami egyértelműen tovább fokozta az óvoda pontos szerepének bizonytalanságát.

A kutatás módszertani keretei

A kutatás alapját a *Magyar Gyermeknevelés* folyóirat 1937 és 1938 között megjelent negyedik évfolyam lapszámait képezzük. A folyóirat számai tartalmazzák az óvodai neveléshez kapcsolódó pedagógiai cikkeket, foglalkozástervezeteket és módszertani ajánlásokat, amelyek tükrözik a korszak nevelési elveit és gyakorlatait.

A minta a következő elemeket tartalmazza:

- óvodai foglalkozástervezetek,
- pedagógiai tanulmányok a játékról és annak szerepéről az óvodai nevelésben,
- módszertani ajánlások a játéktevékenységekhez,
- a játék fejlesztő szerepét tárgyaló cikkek.

A kiválasztott cikkek célzottan olyan tartalmakat ölelnek fel, amelyek a játék szerepét és módszertanát mutatják be az óvodai nevelésben. A minta reprezentatív a korabeli pedagógiai diskurzusra, és átfogó képet nyújt a két világháború közötti időszak óvodai nevelési gyakorlatáról.

A kutatás módszertana kvalitatív szövegelemzésen alapul, amely a folyóiratban megjelent óvodai foglalkozástervezetek, pedagógiai cikkek és a játék szerepét tárgyaló szakmai diskurzusok elemzését foglalja magában. A szövegelemzés során a tartalmi összefüggések, ismétlődő motívumok, nevelési elvek és módszertani irányvonalak vizsgálatára került sor. Az elemzés középpontjában a játék pedagógiai szerepének értelmezése áll, különös figyelmet fordítva arra, hogy milyen célokkal és módszerekkel alkalmazták azt az óvodai nevelésben.

A kutatás során különösen érdekesnek bizonyult az a kérdés, hogy a forrásként használt folyóiratban miként kezelik a játékot: mint szabad tevékenységet, tanulási eszközt, vagy valamilyen más szerepet tölt-e be. A cikkek, foglalkozástervek és módszertani írások elemzése során a játékhoz kapcsolódó különféle pedagógiai megközelítések azonosítására, a játék, mint didaktikai eszköz megjelenésére, valamint a játékkal kapcsolatos nevelési célok feltárására összpontosítok.

A kutatás eredményeinek bemutatása

A játék fejlesztő funkciói

A vizsgált források első csoportját alkotják a játék fejlesztő hatásával foglalkozó cikkek.

A játék fejlesztő hatásával kapcsolatos első cikk 1937 augusztusában jelent meg. Kajárikné Mattos Margit, szülőknek címzett levelében (*Őszi szülői értekezlet*) a családi és az óvodai nevelés egymásra gyakorolt hatását, az együttnevelés szükségességét emeli ki. A játék kapcsán megjegyzi: „*A gyermek játéka nem haszontalan időtöltés, hanem munka, előkészület az eljövendő élet nehezebb feladataira. (...) A gyermekek játékának fontos szerepét felismerve, kérem most már a kedves szülőket, hogy nézzék az óvodát olyan szemmel, hogy itt munka folyik, amelyben a gyermek mintegy önmagát készíti elő későbbi életfeladataira*” (Kajárikné Mattos, 1937a:7). Ebben az idézetben, mintegy hatvan évvel az Óvodai Nevelés Országos Alapprogramjának megszületése előtt is megjelenik az az elv, hogy az óvodáskorú gyermek részben a család és az óvoda nevelő hatásai, részben pedig a belső érési folyamat során az óvodáskor végére képessé válik arra, hogy belépjen az óvoda-iskola átmenet szakaszába.¹

Szintén a játék, mint segítő eszköz jelenik meg az óvodáskorú gyermekek erkölcsi fejlődésében. Magosrévi Jolán óvónő jegyzetében a felelősségtudat kialakításában a közös játékeszközök megbecsülésének fontosságát, a

¹ 363/2012 (XII. 17.) Kormányrendelet az Óvodai Nevelés Országos Alapprogramjáról.
URL: <https://tinyurl.com/yyvz26m>

játéktevékenység során a kisebbek és a kevésbé ügyes gyermekek segítségének elvárását emelte ki (Magosrévi, 1937:42).

Módszertani feladatok és kihívások

A vizsgált folyóiratcikkek második csoportját alkotják azok a források, amik az óvodai nevelés kapcsán a játék, mint tevékenység, módszertani megfontolásait emelik ki.

A vizsgált cikkek között található az óvónőknek és a szülőknek szánt ajánlásokat is.

Dr. Orosz Dezső, az Országos Stefánia Szövetség főorvosa a szülők számára a játékhoz biztosított terek vonatkozásában kiemeli a zsúfoltság elkerülését, a könnyen tisztítható, ép bútorok alkalmazását javasolja (Orosz, 1937a). Az óvodák épületével, berendezésével kapcsolatban 40 fős csoport esetén „*két nagy szellős főhelyiség*” biztosítását tartja szükségesnek, amely a „*kisgyermek játék és mozgásszabadságának*” feltétele is (Orosz, 1937b:42).

1937-ben a negyedik évfolyam harmadik számában a német nyelvi szakanyag túlzó jelenlétéről is olvashatunk. Héjj Erzsébet a Dunamenti Óvónők V. tanfolyamán „*Magyar nyelvet a magyar óvodákba!*” című előadásában kiemelte, hogy részben Fröbel munkásságának ismertsége, a Grimm mesék elterjedése, valamint a német gyermekdalok népszerűsége „*világszerte rányomták az óvodákra a német Kindergarten jellegét*” (Beszámoló, 1937:37). A magyar anyanyelvi és a nemzeti képzés igénye megjelenik a beszámoló folytatásában is: „*[...] az új magyar nemzedéket már kisdedkorától olyan kimondottan nemzeti szellemben és környezetben kell nevelnünk*” (Beszámoló, 1937:37).

A magyar irodalmi és zenei anyaggal kapcsolatban Héjj Erzsébet kiemeli, hogy bár valóban a magyar népmesék nem mindegyike megfelelő az óvodás korosztály számára, de elég alapos kutatómunkával kikereshetőek azok a mesék, amik alkalmasak lehetnek a kisgyermek számára. Az óvodai dalanyagban a Bartók és Kodály által gyűjtött népdalokat ajánlja (Beszámoló, 1937:38).

A folyóiratban több alkalommal is találkozhatunk a katonaság, a katonai rendgyakorlatok óvodai életben történő megjelenésével. Az évfolyam első lapszámában katonai tornajátékot ismerhetünk meg. A testi ügyesség és értelmi képességek fejlesztési céljai mellett további pedagógiai célként jelenik meg a rendre, fegyelemre nevelés. A vázlat a játékos mesélés módszerével ismerteti meg a gyerekeket a hadsereg felépítésével, a rendfokozatokkal és a katonák mindennapjaival: „*Gyerekek! Van nekem egy testvérem, Józsi a neve. Egy éve elvitték katonának. A nyáron meglátogattam (...) éppen nagygyakorlatoztak. Szeretnétek, ha elmesélném, mit láttam a nagygyakorlaton? (...) Volt egy szép ruhába öltözött bácsi,*

ő volt a kapitány.” A tornagyakorlatban a vezényszavak – állj, jobbra, balra, előre, hátra, vigyázz, oszolj – begyakorlása után a gyerekek levezető játékként – ismét a katonai hasonlat alapján – várfoglalást játszottak: „[...] mikor megkerülték a katonák a várat, a kapitány lövéshez vezényelt. Kiosztom a puskákat és mi is fogunk löni.(...) Piff-puff. Jaj, de jó, bevettük a várat” (Knapp, 1937:25-26). A katonaság, a rendgyakorlatok az októberi számban is megjelennek, ahol Nagy Irén dévaványai óvónő Fegyelmező ritmikus mondókák foglalkozásának leírását közli: „A gyerekek szívesen játszanak kiskatonásdit. Örömet engedelmességek a patogó, katonás vezényszavaknak, sőt egy-kettőre megtanulják, ha azoknak játékos szövege és fülbemászó, szuggesztív ritmusa van” (Nagy, 1937:48). A foglalkozás síp használatát is javasolja, ami még inkább kiemeli a foglalkozás erősen irányított jellegét (Nagy, 1937).

A katonás játékok és a nemzeti nevelés, a hagyományörzés mellett az egészségvédelem kapcsán is találhatunk játékos módszertani fogásokat a negyedik évfolyamban. Az októberi lapszámban Egérfogacskák címmel játékos fogápolási játékot közöl a folyóirat Linterné F. Vilma író-költőtől. A játék során a kisegér szerepét „kitüntetésül kapja egy tisztafogú kicsike” (Linterné F., 1937:50). A foglalkozás során a gyerekek a kisegér mozdulatait utánozva végzik a fogtisztítás folyamatát, egérke vezényletével: „Föl-le, jobb-ra, bal-ra, ki-vül, be-lül, er-re, ar-ra, így lesz tiszt-ta, hó-fe-hér, meg mond-ta a kis e-gér. Most meg szépen öblö-gessük, tisztaságot így szeressük” (Linterné F. 1937:50).

Óvodai foglalkozástervezetek, beszélgetési vázlatok

A Magyar Gyermekevelés folyóirat rendszeresen közölt különböző foglalkozástervezeteket Gyermekevelés címmel.

Az alábbi táblázatban a vizsgált évfolyamban közölt foglalkoztatási témákat soroljuk fel:

	I. hét	II. hét	III. hét	IV. hét
szeptember	Köszönés, felállás, leülés (Imádságok)	Kabát, sapka, tízórai helye (Imádságok)	Az utca. Hazamenés rendje.	Szülők, testvérek, család.
október	Haza, otthon	Burgonya, kukorica, főzelékfélék	Őszi falevelek, gyümölcsök	Az állatok összel
november	Fűtés. Óvás a kályhától	Öltözködés	A lakás. Bútorok. Takarítás	A konyha. Segítés. Tisztaság.
december	Hó	Éhező madárkák	Mikulás	A kis Jézus születése

január	Vegyes beszélgetések: A szem A fül Orr, száj Tapintás
február	Háziállatok: Ló, csikó, szamár Tehén, kecske, bárány Házi és mezei nyúl A macska, egér
március	Hóvirág, Ibolya, A nemzeti zászló tisztelete, Farkas, róka; Szarvas, őz, mókus
április	Húsvét; Tyúk, csirke; Lúd és kacska
május	Közlekedési eszközök; Tejtermékek; A helyes táplálkozás; Virágzó fák, kerti munka; Madarak
június-július	Hal, béka, rák, csiga; Fürdés a szabadban;

1. táblázat A Magyar Gyermeknevelés folyóirat 4. évfolyamának
Gyermekfoglalkoztatás rovatának témái.

Forrás: Magyar Gyermeknevelés : Pedagógiai és Gyermekirodalmi Közlöny, (4), 1-12.

Az egyes foglalkozástervezetek témájukat és felépítésüket tekintve is a mai óvodai nevelés Külső világ tevékeny megismerése tevékenységformához hasonlóan, a nevelési év során felmerülő témakörökkel foglalkoznak. A különböző hónapok témái szoros kapcsolatban állnak a társadalmi, politikai és gazdasági környezettel, amely a nevelési gyakorlatokat is formálta.

Szeptemberben a köszönés, felállás és leülés mellett a kabát, sapka és a tíz-órás helye is középpontba került. A szeptemberi időszakban a szokások kialakítása, a köszönés, a csoport szabályainak tisztázása, a lakóhely és a család témája kerül bemutatásra, az imádságok elsajátítása mellett (Kajárikné Mattos, 1937b). A szeptemberi foglalkozástervezetekben a didaktikusabb, válasz-feleletre épülő tevékenységek mellett a lezáró részben szerepelnek játékok. Utánzásos tevékenységek jelennek meg (Horváth, 1937). Ezek a témák a közösségi élet alapvető normáit tanították a gyermekeknek, akik így elsajátíthatták, hogyan kell viselkedni, alkalmazkodni a családjukban és az óvodai közösségükben. A család és a szülők szerepe is hangsúlyos, hiszen a gyermekek elsődlegesen tőlük tanulják meg a szocializáció alapjait. A hazamenés témaköre pedig szintén fontos adalék lehet a két háború közötti óvodai gyermekvédelmi fókuszának ismeretében.

A vizsgált évben az októberi lapszám az első héten a haza, otthon témát javasolja. A korábbi számokban is megtapasztalt, didaktikus kérdések: „Kik laknak otthon? Honnan jöttök az óvodába?” itt a nemzeti-hazafias nevelés szemléletében folytatódna: „Úgy mondjuk: Magyarország a mi édes hazánk. (...) Imádkozunk a jó Istenhez a mi szép hazánkért, hogy adja vissza azt is, amit rossz emeberek, ellenségek elvettek tőle.” A tervezet ezután katonás játékot javasol az óvónőknek (Kajárikné Mattos, 1937c:44). A fenti idézetből is kitűnik, hogy a korszak

külpolitikai törekvéseit is meghatározó revíziós gondolat hogyan képeződött le az óvodai beszélgetések során. Októberben és novemberben is megjelennek a zöldségek és gyümölcsök, a fűtés, az öltözködés és a takarítás témái, amik mind a háború előtti időszak szociális kihívásaira reflektáltak. A harmincas években, bár egyre több komfortos, és összkomfortos lakás épült, de az életmód tekintetében még mindig óriási volt a különbség az egyes háztartások között, azok felszereltsége, valamint lakóinak táplálkozási szokásai vonatkozásában, melyek nem mindig támogatták az egészség megőrzését (Gyáni, 2001:360). A gyermekek így nemcsak a biztonságos otthon fontosságát tanulták meg, hanem a mindennapi élet praktikus aspektusait is. Az öltözködés és a takarítás a gyerekek önállóságának és felelősségtudatának erősítésére irányult. Októberben a „*Burgonya, kukorica, főzelékfélék*” témakörben a vázlat játékos kukoricafosztási tevékenységet javasol, az őszi gyümölcsökkel kapcsolatos téma pedig lekvárfőző játékot, amiben ismét a népi hagyomány óvodai megvalósítása jelenik meg (Kajárikné Mattos, 1939c:44-45). A Horthy-korszak vallásos nevelése magyarázza a karácsony ünnepeivel kapcsolatos témakört. Kiemelkedik az Éhező madárkák témája. A vázlat a foglalkozás céljaként a könyörületességre nevelést jelöli meg, a tevékenység pedig itt is játékos, utánzó tevékenység, a morzsák gyűjtésével, madáretetéssel és dramatikus játékkal (Kajárikné Mattos, 1937d:97).

A januári lapszámtól megszűnt a témák heti felosztása, helyüket a vegyesen összegyűjtött beszélgetési témák vették át. A korábbi négyhetes felosztás helyett a következő számokban már nem csupán négy, hanem több esetben öt, vagy akár hat különböző beszélgetés vázlatát is közölték. A januári, érzékszervekkel foglalkozó témáknál a nevelési célok között elsőként mindig a konkrét érzékszerv védelme és ápolása állt, csak ezután következett annak fejlesztése (Kajárikné Mattos, 1938a:122). Bár a Horthy-korszakban a hazai közegészségügy egyre inkább javult, azonban nagy különbség mutatkozott a városi és a vidéki állapotok között, előbbire a magasabb orvoslétszám miatt a kedvezőbb lehetőségek, a vidéki, különösen a tanyai világban sokkal rosszabb egészségügyi ellátottság volt a jellemző, amelyet a korszakban is aktívan működő zöldkeresztes szolgálat igyekezett javítani (Romsics, 2010:136). Feltételezhetjük, hogy az érzékszervek védelmével kapcsolatos témák is a korszak egészségügyi kérdéseire reflektálnak, hiszen az egyes témáknál a beszélgetések során felmerül, hogy mire kell ügyelniük a gyerekeknek a szemük, fülük védelmével kapcsolatban: „*Szabad-e a szemet piszkos kézzel dörzsölni? Ha fáj, könnyezik, orvoshoz kell menni. Ne nézzetek közélről! (...) Nem szabad a fülbe babot, kavicsot beledugni! (...) Akinek fáj, vagy folyik a füle, mutassa meg a doktor bácsinak!*” (Kajárikné Mattos, 1938a:122). Az érzékszervekkel kapcsolatos, játékos feladatok elsősorban tapasztalatszerzési lehetőségek: színes tárgyak csoportosítása halmazok és részhalmazok létrehozásával; a különböző hangszerek hangjának megismerése, megkülönböztetése; az

ízek, illatok esetén boltos játék; a tapintás során a különböző anyagok közötti különbségek megtapasztaltatása a babaruhák válogatásával (Kajárikné Mattos, 1938a:122).

Februárban a háziállatok bemutatása történt, a téma kiválasztásának okát itt a korábbi lapszám levelezési rovatában találhatjuk meg, ahol a folyóirat szerkesztősége javasolja K. S.-nek (Kajárik Sándorné – Kajárikné Mattos Margit), hogy a következő hónap beszélgetési témái a háziállatok legyenek (Héjj, 1938). A kérés megvalósult, a februári számban négy különböző beszélgetési vázlatot ismerhetünk meg ebben a témakörben. A vizsgált témák elsősorban a gyermekek által talán jól ismert állatokat veszik sorra, bár a kutya és a szárnyas háziállatok kimaradnak, utóbbiakra egy későbbi lapszámban kerül sor. Érdekes kitérni a Ló, csikó, szamár téma esetén arra, hogy mindkét állat esetén megjelenik a vázlatban, hogy fel kell hívni a gyerekek figyelmét az állatvédelemre: „*Ne kínozd az állatot! (...) Nem szabad bántani*” (Kajárikné Mattos, 1938b:149-150). A tehén esetén annak hasznossága, a különböző állatok teje, a helyes táplálkozás szerepel. A macska és egér témakörben a tisztaságra nevelés, mint cél jelenik meg. A vázlat értékeket is kapcsol az egyes állatokhoz: „*A macska hasznos, az egér káros*” (Kajárikné Mattos, 1938b:150). A háziállatok témakörében a szemléltetés során a ló és szamár kapcsán játéktároló és játékalatok készítését, a tehén, kecske, bárány esetén a képekkel történő szemléltetést, a házi és mezei nyúl témájában, előbbi esetén élő állat bemutatását is javasolja. A vázlatban a dramatizálás is megjelenik a *Hogyan fog a cica egeret?* – játék megvalósításával (Kajárikné Mattos, 1938b:150).

A márciusi beszélgetési vázlatok a korábbi tematikus témák helyett már vegyesen tartalmazták a hónapra ajánlott témákat. Az első két témakör a tavasz ébredéséhez kapcsolódik, a hóvirág, valamint a mai óvodai nevelési gyakorlathoz képest kicsit korai időszakban, az ibolya az, amivel a gyerekek figyelmét felhívták az évszakok változására. Előbbi téma esetén a hóvirág kinyílásának eljátszása, utóbbi esetén a Megjött az ibolya játék segíti az ismeretek mélyebb beépülését. Az ibolya témakörben először jelenik meg utalás a délutáni foglalkozásokra: „*[...] a délutáni alaki munka: ibolyakötés selyempapírból. Kapcsolom a beszélgetéshez*” (Kajárikné Mattos, 1938c:172). A március 15-ei megemlékezéshez kapcsolatosan a nemzeti zászló tisztelete jelenik meg témakörként. Célként a hazafias érzések ébresztése fogalmazódik meg. Az októberi témakörhöz hasonlóan, itt is érdemes idézni a vázlat pontos szövegét: „*A magyar embert megismerjük a beszédéről; a magyar zászlót a színéről. (...) A magyar gyermek megbecsüli a magyar zászlót*” (Kajárikné Mattos, 1938c:172-173). A témakör feldolgozása a délutáni tevékenységekben nemzetiszín zászló készítésével, koszorúzással, felvonulással történik (Kajárikné Mattos, 1938c:173). A Farkas, róka témakörben a vázlat szerint a beszélgetés célja „*[...] a mesében szereplő állatok valóságnak is*

megfelelő bemutatása” volt (Kajárikné Mattos, 1938c:173). A vázlat a Róka és a holló, valamint a Piroska és a farkas mesék képeskönyvvel és babákkal való fel dolgozására összpontosít. Bár a nevelési cél az állatok valóságghú bemutatása volt, a vázlatban mégis az állatok antropomorf tulajdonságai – a gonosz farkas és a ravasz róka – jelennek meg (Kajárikné Mattos, 1938c:173). A következő vázlatban szintén az állatok emberi tulajdonságokkal történő felruházása jelenik meg, ahol „*a délceg szarvas, a félénk őz és a fürge mókus*”, mint erdei állatok, jellemző testrészeik miatt kerültek felsorolásra (Kajárikné Mattos, 1938c:173).

Az áprilisi lapszámban a beszélgetési vázlatok tematikusan a húsvéti témakör köré szerveződnek. Itt talán minden eddigi beszélgetési vázlatnál jobban megjeleníti a korszak óvodai nevelésének vallásos jellegét. A beszélgetési vázlat előkészítő szakaszában az adventi várakozásra is vissza utal az óvónő: „*A Jézuska születésnapját: Karácsonyt, de nagyon is várunk! Most egy másik nagy ünnepre, nagy örömrre: húsvétra készülünk. (...) Húsvétkor Jézusunk feltámadását ünnepeljük. Örül minden. (...) Vasárnap, ünnepen, mikor templomba mentek: imádkozzatok*” (Kajárikné Mattos, 1938d:193). A vallásos nevelés mellett a nemzeti hagyományok ápolása is megjelenik a húsvéti népszokások, a tojásfestés és a locsolkodás hagyományának felelevenítésével (Kajárikné Mattos, 1938d:193). Ezeket a húsvéti hagyományokat a baromfiudvar lakóinak bemutatásával is összekapcsolhatják. A húsvéti ünnepkör mellett a tojásfestés kapcsán a következő két téma a baromfiudvar lakóival foglalkozik; a tyúkkal, csibével, illetve a kacsával és a libával. Az áprilisi kedvezőbb időjárás miatt ezeknek az állatoknak a természetben történő megfigyelését javasolja a vázlat (Kajárikné Mattos, 1938d:193-194).

A májusi lapszámban ismét vegyes témájú beszélgetéseket találhatunk a vázlatok között. A tavaszi kert gondozása és a madarak témája mellett, a közlekedés kapcsán, a korszak elterjedt közlekedési eszközei, az igénybevételükkel kapcsolatos legfontosabb szabályok – a vonat kapcsán a sorompó, átjáró, az autó és az autóbusz esetén azok óvása – mellett még a repülőgép is megjelenik. A közlekedési szabályok betartása különösen fontos, ezért a rendőr szerepe is kiemelt jelentőséggel bír. A kerékpáros közlekedés szabályainak ismertetésekor elsősorban a következmények bemutatása történik: „*Biciklit látunk a legtöbbit, s bizony már sok vigyázatlan kisgyermeket elütöttek vele. (Hivatkozás megtörtént esetre, mikor rendetlenkedő gyermeket ért baleset.*” Ebben a témában jelenik meg a rendőr, mint a közlekedés és a biztonság felelőse, a vázlat a személyének, hivatásának megismerésére, megszerettetésére szólítja fel az óvónőket (Kajárikné Mattos, 1938e:220). Az egészséges táplálkozás kapcsán ismét felhívják a gyermekek figyelmét a megfelelő mennyiségű tehéntej fogyasztására. A kiegyensúlyozott táplálkozás részeként a mindennapos zöldségfogyasztás és a főzelékfélék megszerettetése is fontos feladat, itt szintén megjelenik, követendő példaként, a katona szerepe: „*Kérjétek meg édesanyátokat, hogy minden nap főzzön nektek*

főzeléket.(...) Aki nem szereti, addig, addig kóstolgassa, amíg megszereti, mert attól lesztek nagyok, erősek. A katonák is esznek minden nap főzeléket a kaszárnyában” (Kajárikné Mattos, 1938e:121). A táplálkozási szokások kapcsán a vázlat hangsúlyozza a válogatás és habzsolás elkerülését, az ételek alapos megrágását, valamint a szeszes italok kerülésének fontosságát (Kajárikné Mattos, 1938e). Az évfolyam utolsó számában, amely június-július tevékenységeit gyűjti össze, csupán két beszélgetési vázlat szerepel. Mindkét téma megjelenését a nyári időszak, a szabadban történő fürdés indokolja, előbbi esetén halászos játékkal, az állatok mozgásának utánzásával történik a feldolgozás. A nyári fürdőzés öröme azonban felelősséggel is jár, ezért fontos, hogy a gyermekek tisztában legyenek a biztonsági előírásokkal (Kajárikné Mattos, 1938f:243).

Összegzés

A tanulmányban elemeztem a Magyar Gyermeknevelés folyóirat negyedik évfolyamának cikkeit, tanulmányait. A kutatás során az áttekintett tanulmányokat három csoportba osztottam: a játék fejlesztő hatásával foglalkozó cikkekre, a módszertani lehetőségeket és kihívásokat bemutató tanulmányokra és a folyóirat Gyermekfoglalkoztatás rovatában megjelentetett beszélgetési vázlatokra.

A vizsgált források alapján megállapíthatjuk, hogy már a második világháború előtt is megjelent az a törekvés, ami kiemeli az óvoda iskolai nevelési szinttől elhatárolt és elkülönülő szerepét. A korszakban is megjelenik az óvoda iskolaelőkészítő funkciója. A folyóirat szerzői határozottan kiállnak amellett, hogy az óvodai nevelőmunka nem céltalan időtöltés, a szabad és szervezett játéktevékenység a fejlesztő folyamatok elősegítője, a gyermekek a játéktevékenység során a közösségi együttélés szabályait, az önmagukért és a társakért, a csoporttért vállalt felelősségvállalást tanulják meg.

A Horthy-korszak mindennapjait átszövő revíziós gondolat, a magyar (népi) kultúra fontossága és az óvodai nevelés megfelelő személyi és tárgyi feltételeinek követelménye is megjelenik a folyóirat módszertani témái között. Az óvodai nevelés magyar hagyományai, a német hatások ellensúlyozásának igénye és a katonaság, a nemzetvédelem kérdése is szerepel a folyóirat módszertani témái között.

A beszélgetési vázlatok széles spektrumot ölelnek fel, beleértve a nemzeti identitás, a vallási értékek, a közlekedés, az egészséges táplálkozás és a szocializáció témáit. A nemzeti szimbólumok, mint a magyar zászló, és a vallási ünnepek, mint a húsvét és a karácsony, kiemelt szerepet kapnak a gyermekek identitásának és közösségi értékrendjének formálásában. A pedagógiai gyakorlat nem csupán a tudás átadására irányult, hanem a gyermekek társadalmi beilleszkedésének

elősegítését is célozta, így a vázlatokban megjelenő hagyományos értékek, mint a családi kötelek és a vallásos szokások, kerültek a középpontba.

A kutatás rámutatott arra, hogy a harmincas évek magyar óvodai nevelése nem csupán pedagógiai tevékenységet jelentett, hanem a gyermekek szociális és kulturális beilleszkedésének elősegítését is célozta. A beszélgetési vázlatok sokszínűsége és a témák gazdagsága egyértelműen mutatja, hogy a pedagógiai gyakorlat a gyermekek életének számos aspektusát érintette, támogatva ezzel a komplex nevelési célok megvalósítását. A választott témákat áttekintve megállapíthatjuk, hogy egy adott korszak, jelen esetben a késő harmincas évek legfontosabb társadalmi, politikai céljai valamilyen módon mindig megjelennek a nevelési intézmények nevelési vagy oktatási anyagában, így a második világháború előestéjén a magyar óvodák ismeretanyagában is helyet kapott a magyar kultúra megőrzésének fontossága és a nemzetvédelem gondolata.

Felhasznált irodalom

- Gyáni G. (2001). Magyarország társadalomtörténete a Horthy-korban. In Gyáni G. & Kövér Gy. (szerk). *Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig*. Budapest: Osiris Kiadó, 189-391.
URL: <https://tinyurl.com/epyx9x8r>
- Molnár B., Pálfi S., Szerepi S. & Vargáné Nagy A. (2015). Kisgyermekkori nevelés Magyarországon. *Educatio*, 24(3), 120-128.
URL: <https://tinyurl.com/484cw6t7>
- Nagy P. T. (1999). Vallásos nevelés 1949 előtt. *Magyar Pedagógia*, 99(4), 389-412.
URL: <https://tinyurl.com/2j8v94ww>
- Pálmai J. (2017). A hazafias nevelés elemei a Horthy-kor pedagógiai dokumentumaiban. *Honvédségi Szemle : a Magyar Honvédség központi folyóirata*, 145 (1.), 92-101.
URL: <https://tinyurl.com/hdherszc>
- Romsics Ignác (2020). *A trianoni békeszerződés*. Helikon Kiadó, Budapest.

Felhasznált források

- Héjj E. (1938). Posta. *Magyar Gyermeknevelés : Pedagógiai és Gyermekirodalmi Közlöny*. 4(6), (január), [belső fedlap]
URL: <https://tinyurl.com/5ynttuw2>
- Horváth M. (1937). Óvodai foglalkozás. *Magyar Gyermeknevelés : Pedagógiai és Gyermekirodalmi Közlöny*, 4(1-2), (augusztus-szeptember), 18-19.
URL: <https://tinyurl.com/msvw6swm>
- Kajárikné Mattos M. (1937a). Őszi szülői értekezlet. *Magyar Gyermeknevelés : Pedagógiai és Gyermekirodalmi Közlöny*, 4(1-2), (augusztus-szeptember), 7-10.
URL: <https://tinyurl.com/5y2mxpas>
- Kajárikné Mattos M. (1937b). Gyermekfoglalkoztatás. Szeptemberi beszélgetések. *Magyar Gyermeknevelés : Pedagógiai és Gyermekirodalmi Közlöny*, 4(1-2), (augusztus-szeptember), 16-17.
URL: <https://tinyurl.com/mxab8mk4>
- Kajárikné Mattos M. (1937c). Gyermekfoglalkoztatás. Októberi beszélgetések. *Magyar Gyermeknevelés : Pedagógiai és Gyermekirodalmi Közlöny*, 4(3), (október), 44-45.
URL: <https://tinyurl.com/mt3czu2a>
- Kajárikné Mattos M. (1937d). Gyermekfoglalkoztatás. Decembéri beszélgetések. *Magyar Gyermeknevelés : Pedagógiai és Gyermekirodalmi Közlöny*, 4(5), (december), 97-98.
URL: <https://tinyurl.com/452sv9uu>
- Kajárikné Mattos M. (1938a). Gyermekfoglalkoztatás. Beszélgetések az érzékszervekről. *Magyar Gyermeknevelés : Pedagógiai és Gyermekirodalmi Közlöny*, 4(6), (január), 122.
URL: <https://tinyurl.com/yktwdvfn>
- Kajárikné Mattos M. (1938b). Gyermekfoglalkoztatás. Beszélgetések a háziállatokról. *Magyar Gyermeknevelés : Pedagógiai és Gyermekirodalmi Közlöny*, 4(7), (február), 149-150.
URL: <https://tinyurl.com/5n6t8jvw>

• A tanulmányban előforduló webes hivatkozások legutolsó ellenőrzési időpontja: 2024. december 28.

- Kajárikné Mattos M. (1938c). Gyermekfoglalkoztatás. Vegyes beszélgetési vázlatok. *Magyar Gyermeknevelés : Pedagógiai és Gyermekirodalmi Közlöny*, 4(8), (március), 172-173.
URL: <https://tinyurl.com/38u7bku2>
- Kajárikné Mattos M. (1938d). Húsvét. Vegyes beszélgetési vázlatok. *Magyar Gyermeknevelés : Pedagógiai és Gyermekirodalmi Közlöny*, 4(9), (április), 193-194.
URL: <https://tinyurl.com/5n6z7vk8>
- Kajárikné Mattos M. (1938e). Vegyes beszélgetési vázlatok. *Magyar Gyermeknevelés : Pedagógiai és Gyermekirodalmi Közlöny*, 4(10), (május), 220-221.
URL: <https://tinyurl.com/yrrxkcds>
- Kajárikné Mattos Margit (1938f). Vegyes beszélgetési vázlatok. *Magyar Gyermeknevelés : Pedagógiai és Gyermekirodalmi Közlöny*, 4(11-12), (június-július), 243.
URL: <https://tinyurl.com/muw4nu8>
- Knapp R. (1937). Katonás tornajáték *Magyar Gyermeknevelés : Pedagógiai és Gyermekirodalmi Közlöny*, 4(1-2), (augusztus-szeptember), 25-26.
URL: <https://tinyurl.com/55nj6s3s>
- Lengyelné Lackó K. (1937). Óvodai testnevelés. A tornatanterv rövidítése. *Magyar Gyermeknevelés : Pedagógiai és Gyermekirodalmi Közlöny*, 4(1-2), (augusztus-szeptember), 15.
URL: <https://tinyurl.com/53r22fzm>
- Lintnerné F. (Fittler) V. (1937). Egérfogacskák : Fogápolás játékos formában. *Magyar Gyermeknevelés : Pedagógiai és Gyermekirodalmi Közlöny*, 4(3), (október), 50-51.
URL: <https://tinyurl.com/yy2byxcw>
- Magosrévi J. (1937). Jegyzetek : Az óvoda hatása a 3-6 éves gyermek erkölcsi, szellemi és testi fejlődésére. Jegyzet (írta: Krónikás). *Magyar Gyermeknevelés : Pedagógiai és Gyermekirodalmi Közlöny*, 4(3), (október), 41-42.
URL: <https://tinyurl.com/4r54v2f8>
- Orosz D., Dr. (1937a). Egészség és testnevelés : A kisgyermek gondozása : Helyiség, bútorzat. *Magyar Gyermeknevelés : Pedagógiai és Gyermekirodalmi Közlöny*, 4(1-2), (augusztus-szeptember), 13-15.
URL: <https://tinyurl.com/35fj9nzc>
- Orosz D., Dr. (1937b). Egészség és testnevelés : A kisgyermek gondozása : A kisgyermek befogadására szolgáló intézményekről. *Magyar Gyermeknevelés : Pedagógiai és Gyermekirodalmi Közlöny*, 4(3), (október), 42-43.
URL: <https://tinyurl.com/4rs9dr6w>
- S. n. (1937). A Dunamenti Óvónők Körének V. tanfolyamán elhangzott elméleti előadások kivonatai. *Magyar Gyermeknevelés : Pedagógiai és Gyermekirodalmi Közlöny*. 4(3), (október), 36-39.
URL: <https://tinyurl.com/2r6z54ky>